

УДК 339.543(477)

Мудрак Н. О.
аспірантка кафедри міжнародного бізнесу
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Mudrak Nataliya
Postgraduate Student of the Department of International Business,
Institute of International Relations of
Taras Shevchenko National University of Kyiv

НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ БОРОТЬБИ З УХИЛЕННЯМ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ ЧЕРЕЗ ОФШОРНІ ЮРИСДИКЦІЇ В КРАЇНАХ ОЕСР

Анотація. У статті проведено аналіз сучасних національних фіскально-податкових систем країн ОЕСР у контексті відмінностей територіального і резидентського підходів до оподаткування в умовах посилення глобалізації світової економіки. Розглянуто особливості регулювання діяльності офшорних суб'єктів шляхом звуження каналів транскордонної міграції податкових доходів і витоку капіталів на поточному етапі розвитку постіндустріальної економіки. Досліджено підходи міжнародних організацій (МВФ, ФАТФ, ОЕСР) до лібералізації руху капіталу і характеристик його сучасних форм, мотивів та економічних ефектів. Визначено рівні розвитку національних податково-фінансових інститутів окремих країн ОЕСР на основі методологічних і нормативних підходів до визначення балансу між лібералізацією національних ринків капіталу і системними фінансовими ризиками, між оптимізацією економічного інструментарію контролю над оподаткуванням резидентів і залученням іноземних інвесторів та власників капіталу. Проаналізовано імплементацію концепції контрольованих іноземних компаній у національні законодавства у зв'язку з об'єктивною необхідністю усунення негативних наслідків застосування бізнесом офшорних схем у країнах ОЕСР. Виявлено, що ефективність існуючих двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування з офшорними юрисдикціями можлива лише за умови критеріїв ОЕСР щодо інформаційної прозорості офшорних територій. Визначено причини активізації антиофшорних політик країн ОЕСР: зростаюча загроза національній економічній безпеці з боку офшорної економіки і фінансове «знекровлення» бюджету в умовах серйозних ризиків зменшення його доходної частини.

Ключові слова: офшор, офшоризація економіки, антиофшорна політика, мінімізація оподаткування, договір про уникнення подвійного оподаткування, деофшоризація.

Вступ та постановка проблеми. В останні роки відбулися суттєві зміни у міжнародному та національних законодавствах країн ОЕСР щодо офшорних юрисдикцій у зв'язку зі сповільненням посткризового зростання і підвищеною увагою до них із боку урядів країн G20. Концепція розвитку офшорного бізнесу базується на покраїнних відмінностях територіального і резидентського підходів до оподаткування, які надають їм реальні вигоди [1]. Неконтрольована міграція капіталу в офшорних зонах негативно позначається на стані світової фінансової системи, а наслідки застосування офшорних схем стали дійсно глобальними. Оскільки зменшення податкових надходжень і оподаткованої бази за рахунок міграції капіталів у офшорні юрисдикції загрожує країнам утратою податкового суверенітету, термін «деофшоризація» застосовується винятково до національної економіки країни від впливу офшорного бізнесу. Йдеться про встановлення більш жорстких національних систем і правил регулювання діяльності офшорних суб'єктів шляхом зменшення податкових пільг, звуження каналів транскордонної міграції податкових доходів і витоку капіталів, обов'язкового розкриття інформації про основних бенефіціарів офшорних компаній і т. п. Цей процес ґрунтується на трьох ключових аргументах: а) низькі податки у офшорах «підривають» податкову базу країн, резиденти яких користуються цими послугами; б) можливість здійснення анонімних операцій створює передумови для відмивання в офшорах нелегальних доходів і фінансування тероризму; в) слабе регулювання фінансових угод підвищує ризик неконтрольованих потоків «гарячих грошей», що дестабілізують глобальну фінансову систему [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найбільш вагомих досліджень у сфері регулювання сучасних

національних фіскально-податкових систем країн ОЕСР необхідно виділити праці таких авторів як А. Апел, Р. Гордон, Дж. Карайан, Дж. Маршалл, П. Масгрейв, які присвячено як теоретичним питанням, так і особливостям нормативного і наддержавного регулювання міграції капіталу. Однак необхідно відзначити, що у сучасній глобалізованій економіці регулювання цієї сфери прискорено трансформується, особливо на наднаціональному рівні, приймає оновлені характеристики, при цьому з'являються нові явища і тенденції, що потребують подальшого розроблення і опрацювання.

Метою даної роботи є аналіз стратегій детінізації національних економік країн ОЕСР шляхом протидії ухиленню від оподаткування через офшорні юрисдикції.

Результати дослідження. Інституційне середовище, згідно з інституційною теорією, має тенденцію до уніфікованості ділової практики через дію трьох механізмів: примусового, міметичного (наслідуваного) та нормативно-інституційного ізоморфізму, який визначається як певний обмежувальний процес, що змушує одну структурну одиницю відображати риси інших одиниць [3; 4]. Саме останній визначає сучасну систему інституційних відносин між міжнародними організаціями та офшорними юрисдикціями. Водночас у відносинах також присутні окремі елементи примусового і міметичного ізоморфізму: перший передбачає використання методів як формального, так і неформального тиску на офшорні країни з боку міжнародних організацій, від якого залежать також очікування соціального характеру, що існують у міжнародному співтоваристві; щодо другого, то він виникає внаслідок невизначеності та реалізується через тиск міжнародних організацій на офшорні юрисдикції з метою забезпечити відповідність певній поведінці, згідно з міжнародно визнаними демократичними нормами, групи індустріально розвинені

них країн [5]. Примусовий, міметичний та нормативний тиск призводить до ізоформізму, завдяки якому офшорні юрисдикції збільшують легітимність (але не обов'язково ефективність) шляхом прийняття інституційними структурами оптимальних рішень. Згідно з теорією легітимності М. Вебера [6], особливості розвитку офшорних юрисдикцій визначаються як силою ринку, так і соціальними очікуваннями, які є необхідними передумовами цього генезису. Тобто легітимність офшорних юрисдикцій визначається узгодженістю їхніх систем цінностей і більшості суб'єктів міжнародних економічних відносин на основі використання зовнішніх стандартів та норм і поняття «суспільне визнання». При цьому необхідно мати на увазі, що термін «легітимність» спирається на внутрішні національні законодавства офшорних юрисдикцій на відміну від поняття «легітимність», що стосується схвалення міжнародним співтовариством принципів та дій.

Розвиток офшорного бізнесу здійснюється паралельно з державним регулюванням як на рівні розвинених країн, так і міжнародних організацій. На першому етапі боротьби з несумлінною податковою конкуренцією і легалізацією офшорних схем (кінець 90-х – початок 2000-х років) ефективність реалізації антиофшорних заходів була незначною у зв'язку із внутрішньою інвестиційною ситуацією у низці країн (корупція, рейдерство, політична нестабільність і високий рівень оподаткування), хоча вони, будучи закріплені у національному законодавстві, були спрямовані, насамперед, на резидентів – власників офшорних компаній та осіб, що використовували такі компанії. Сьогодні у зв'язку з об'єктивною необхідністю усунення негативних наслідків застосування бізнесом офшорних схем у багатьох країнах ОЕСР застосовується концепція контрольованих іноземних компаній (*Controlled Foreign Companies – CFC*). Історично законодавство про КІК сформувалося у США: з 1962 р. воно виведене в окремий підрозділ американського Кодексу внутрішніх доходів (*The Internal Revenue Code*) як реакція держави на активізацію закордонної діяльності ТНК і зобов'язує їх надавати у власній податковій звітності інформацію про всі закордонні дочірні компанії, що належать їм прямо (пряма участь), та будь-які закордонні компанії, що контролюються цими дочірніми компаніями. Нині правила оподаткування КІК містяться у законодавствах 32 держав, й їхня кількість постійно зростає. Загальними мотивами для прийняття законодавства про КІК є: 1) роздільне оподаткування материнських і дочірніх компаній як самостійних платників податків; 2) штучне перенесення прибутків (як правило, пасивних доходів) материнськими компаніями до своїх закордонних дочірніх компаній, розташованих у низькоподаткових юрисдикціях; 3) ефект відстрочки сплати податків материнськими компаніями через неотримання ними дивідендів від дочірніх компаній [7, с. 34–38].

Законодавство про КІК суттєво відрізняється у різних країнах, оскільки вони використовують дві системи оподаткування прибутку, які історично склалися: територіальну і глобальну. У межах територіальної системи податок сплачують резиденти і нерезиденти із прибутку, що отриманий на території країни (Франція і Великобританія), а глобальна система припускає обкладання прибутку компаній-резидентів, отриману від міжнародної діяльності, і прибутки компаній-нерезидентів, отриману від діяльності на території країни (США, Німеччина, Китай, Бразилія, Росія). В Естонії, наприклад, правила КІК застосовуються лише до фізичних осіб, у Франції і Великобританії – винятково до компаній, однак при цьому у всіх випадках одним із варіантів для визнання контрольованої компанії є визначення частки участі контролюючої особи (поріг участі варі-

юється від 10% до 50%). Отже, основні відмінності застосування правил КІК полягають у: частці участі у компанії; статусі особи, що бере участь у компанії; списку країн, на які поширюється закон. Так само у міжнародній практиці зустрічається підхід, згідно з яким держави поділяються на три категорії (від цього залежить застосування правил КІК): «білий список» – правила КІК не застосовуються; «сірий» – правила застосовуються у випадках, установлених законом; «чорний» – правила КІК обов'язкові. Однак, незважаючи на зазначені розбіжності, загально визнано, що вказані правила є законним способом захисту національного оподаткування від приховування доходів у низькоподаткових офшорних юрисдикціях [8].

За цих умов офшорні компанії (банки), концентруючи та розподіляючи між бенефіціарами грошові потоки і прибутки, отримані за межами офшору, закріплюють за бенефіціарами права на майно та бізнес, що перебувають в інших країнах, приховують імена реальних власників завдяки низьким регуляторним вимогам: дані про компанію (у т. ч. статутні документи) недоступні у публічних реєстрах, а обов'язкова звітність може бути взагалі відсутня. Однак, як свідчить практика, національна політика відносно офшорів багато в чому залежить від балансу витрат і вигід для кожної конкретної країни та від того, як вирішуються протиріччя між інтересами держави і бізнесу.

Нині прибуток дочірніх корпорацій, зареєстрованих у Податковому управлінні США (*IRS*), отриманих ними у «класичних» офшорах – Бермудських, Кайманових, Британських Віргінських островах, Багамах і у Люксембурзі – більший, аніж ВВП цих країн. За умови, що внесок перерахованих країн у світовий ВВП становить лише 4%, прибуток американських корпорацій у 12 країнах, що потрапили до списку «податкових гаваней», становить 54% доходів від діяльності всіх закордонних підрозділів цих фірм. Водночас їхній прибуток у Швейцарії досягає 9% ВВП цієї країни, що значно вище, ніж частка прибутку у ВВП інших «потужних» європейських країн: близько 0,5% ВВП у Німеччині і Франції та 3% – у Великобританії [9]. Сьогодні 83 зі 100 найбільших ТНК США, акції яких обертаються на біржі, мають дочірні компанії в офшорах, причому середня ефективна ставка по сплачених ними податках на доходи становить 2,3%, тоді як номінальна ставка федерального податку на дохід корпорацій – 35%. Тому Казначейство США, оцінюючи розмір «податкової різниці» за рахунок офшорного ухилення від оподаткування у діапазоні від 43 млн. дол. до 123 млн. дол. на рік, запропонувало більш жорстке антиофшорне регулювання шляхом новацій у податковому законодавстві, яке б сприяло закриттю для корпорацій і фізичних осіб можливостей не лише нелегального, але й легального ухилення від оподаткування в офшорах [10].

Управління з контролю над іноземними активами (*OFAC*) Міністерства фінансів США діє для встановлення контролю над транзакціями та заморожування активів, що перебувають під юрисдикцією США (багато із санкцій, засновані на мандатах ООН та інших міжнародних організацій, носять багатосторонній характер і передбачають тісне співробітництво з урядами інших країн). Бюро з боротьби з фінансовими злочинами (*Fincen*) Міністерства фінансів США збирає й аналізує інформацію про фінансові операції з метою боротьби з відмиванням грошей усередині країни та за кордоном, інші фінансові злочини. Вона є підрозділом фінансової розвідки США (*FININT*), яка концентрує неопрацьовану транзакційну інформацію та звіти про підозрілу діяльність, що здійснюється банками та іншими організаціями, у межах нормативних вимог і надається іншим країнам через міжурядові

мережі. Використовуючи спеціальні системи передачі інформації (*IVTS*), *FININT* здійснює виявлення платників податків, що намагаються уникнути своїх фідуціарних зобов'язань шляхом таємного виведення активів із податкової юрисдикції та безпечних сховищ, у яких злочинці їх розміщують, та облік значних грошових сум, наданих окремим цільовим особам. *Fincen* співпрацює зі спеціалізованими організаціями, створеними під егідою Конгресу США – Консультативною групою щодо Закону про банківську таємницю (*BSA*), Робочою групою з боротьби з виникаючими валютними загрозами (*VCET*), Фінансовою групою з боротьби з фінансовими злочинами (*FDIC*) і Робочою групою з боротьби з кібершахрайством. У разі виявлення достатніх доказів незаконної діяльності на основі використання таких інструментів, як Звіт про валютні операції (*CTR* – операції з готівкою), Оборотний журнал інструментів (*NIL* – покупка обігових коштів за готівку: грошових переказів, касових чеків, дорожніх чеків і т. п.), Звіт про підозрілу діяльність (*SAR* – будь-яка касова операція, коли клієнт відмиває гроші або іншим способом порушує федеральне карне законодавство), справа передається до державного обвинувачення. Залежно від конкретного федерального порушення правоохоронне розслідування може здійснюватися або ФБР, або Службою внутрішніх доходів.

Так, у 2010 р. у США був прийнятий закон про закордонні рахунки – *Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA)*, який став механізмом, спрямованим на запобігання ухилянню від сплати податків (прямих і непрямих) із доходів, одержуваних американськими громадянами і резидентами за межами США, та згідно з яким фінансові організації в усьому світі повинні розкривати відомості про рахунки приватних американських платників податків і компаній. При цьому банки, брокери, інвестфонди та навіть деякі страхові компанії повинні укладати угоди з *IRS* і виступати податковими агентами з операцій американських платників податків. У протилежному разі банки змушені сплачувати збір у розмірі 30% із будь-яких трансакцій, що здійснюються на території США, і, що найбільш суттєво, їхні рахунки в американських фінансових установах можуть бути закриті. У 2012 р. угоди по спільне використання положень цього закону укладено із Францією, Німеччиною, Італією, Іспанією та Великобританією, причому окрема стаття передбачає взаємне надання звітності й обмін інформацією між відповідними національними податковими службами [11]. У цілому основні положення прийнятих і пропонувані американських законопроектів за період 2013–2018 рр. визначають таке: а) американські громадяни зобов'язані декларувати інвестиції та доходи незалежно від країни їх походження; б) встановлюється презумпція винності для компаній, відповідно до якої вони повинні доводити, що не приховали свої доходи за допомогою офшорів від податкових відомств (провина корпорацій доводиться державою); в) використання офшору допускається, якщо угода має істотну «неподаткову мету», тобто спрямована на розвиток бізнесу; 4) вводяться санкції проти іноземних юрисдикцій і фінансових інститутів, що перешкоджають збору податків до американського бюджету. Відповідно до податкової реформи для комерційного сектору [12], у частині, що присвячена реформі системи оподаткування іноземних операцій, введено такі новації: обов'язкове оподаткування прибутків корпорацій США, отриманих за кордоном; скасування існуючої відстрочки сплати цього податку до репатріації прибутку; скасування податкових відрахувань під час переводу виробництва за кордон і введення нових стимулів для повернення виробництва

у США; заходи щодо зменшення мотивації компаній до переміщення прибутків і активів за кордон. Сьогодні існуючі раніше двосторонні угоди про запобігання подвійному оподаткуванню (УЗПО) з офшорними юрисдикціями у США переглянуто й укладено нові, що передбачають інформаційну прозорість згідно з критеріями інформаційної відкритості офшорних територій, визначених ОЕСР.

Свого часу іноземні компанії, що не мали доходів у США і не входили у сферу дії американського податкового законодавства, використовували осіб, які одержували дохід на рахунок власної офшорної компанії й уникали оподаткування доходів у США (або принаймні одержували відстрочку за цими податками) до моменту розподілу офшорною компанією дивідендів своїм власникам. Однак починаючи з 1962 р. у законодавстві США були розроблені (і нині постійно вдосконалюються) норми, відомі як Правила про КІК. Під час виконання певних умов іноземна компанія (або КІК) вважається контрольованою резидентами США, якщо американський акціонер такої компанії обов'язково враховує доходи, що підлягають оподаткуванню у частці прибутку, яка відповідає його частці у капіталі компанії. Він зобов'язаний здійснити це навіть у тому разі, коли фактичного розподілу цього доходу акціонерам не відбулося. При цьому якщо КІК сплачує податки зі свого доходу в країні реєстрації, ця сума зараховується під час сплати податків у США. Крім того, США анулювали майже всі УЗПО з офшорними країнами, що запобігло застосуванню цілої низки загальновідомих податкових схем (зокрема, практики так званого «голландського сандвіча»: антильський холдинг через нідерландський холдинг володіє власністю у США). Водночас договори про обмін податковою інформацією укладаються США, насамперед, з офшорними країнами на двосторонній основі і передбачають, по-перше, положення, що компетентні органи вповноважені за запитом іншої країни одержувати і передавати інформацію, що зберігається у банках, номінальних власників акцій, реєстраційних агентів і т. д. По-друге, за необхідності і за домовленістю податкові органи двох країн можуть збирати за дорученням іншої країни належні податки. По-третє, можливість проведення податкових перевірок владою однієї країни у іншій країні (за згодою країни, що перевіряється).

Прийнятий у США в 1970 р. «Закон про банківську таємницю» [13], по суті, є законом про скасування банківської таємниці, який надає державі можливість контролю трансакцій по будь-яких банківських рахунках. «Закон про контроль над відмиванням грошей» 1986 р. [14] визначив відмивання грошей як федеральний карний злочин і був доповнений трьома новими карними злочинами: а) свідоме сприяння у відмиванні кримінальних грошей; б) свідоме участь в операціях з активами, отриманими в результаті відмивання, сумою понад 10 тис. дол.; в) ухилення від подання звітності відповідно до «Закону про банківську таємницю» шляхом «структуризації» трансакцій. Після подій 11 вересня 2001 р. був прийнятий анти-терористичний законодавчий акт під назвою «Об'єднати і підсилити Америку шляхом надання відповідних коштів, необхідних для протидії та протистояння тероризму» [15], який надав більш широкі повноваження спецслужбам щодо збору інформації про громадян і включає такі найважливіші положення:

- секретареві казначейства надано повноваження визначати, які операції і з якими закордонними юрисдикціями й/або фінансовими інститутами є підозрілими;
- у разі виявлення підозрілих операцій до банків США застосовуються підвищені вимоги до визначення реальних бенефіціарів та фіксування їхніх операцій;

- за наявності у банку США кореспондентських рахунків підозрілого банку й/або фінансового інституту йому може бути пред'явлена вимога ідентифікації всіх клієнтів підозрілого банку і надання про них повної інформації за процедурою, немов би ці клієнти самі мають рахунків у банку США;

- вияв особливо підозрілих юрисдикцій і банків, кореспондентські рахунки власників яких можуть бути взагалі заборонені;

- використання заходів поглибленої перевірки під час відкриття кореспондентських рахунків і приватних інвестиційних рахунків у банках визначених офшорних юрисдикцій;

- під час відкриття кореспондентських рахунків передбачена ідентифікація власників банків з офшорною ліцензією (ліцензією на діяльність лише поза країною реєстрації) і банків із підозрілих юрисдикцій;

- у разі відкриття приватних інвестиційних рахунків на суму понад 1 млн. дол. (необхідна ідентифікація бенефіціара і джерела коштів (особлива увага надається рахункам закордонних політичних діячів);

- заборонені кореспондентські рахунки з банками, що не мають реального офісу у жодній країні світу, а мають лише банківську ліцензію і набір кореспондентських рахунків та здійснюють операції за допомогою ноутбука власника банку;

- передбачена можливість арешту коштів на міжбанківських рахунках у США.

У 2010 р. у США був прийнятий «Закон про податкову дисципліну щодо закордонних рахунків», а в 2012 р. угоди по спільну реалізацію його положень США уклали із Францією, Німеччиною, Італією, Іспанією, утворивши «Велику п'ятірку» (G5). Зазначені країни прийняли взаємні зобов'язання щодо обміну податковою інформацією на основі прийнятого США стандарту, який, своєю чергою, заснований на застосуванні закону *FATCA*, що набрав чинності з 2014 р. [16]. Цей закон установив принципи безпрецедентно суворого податкового регулювання для іноземних фінансових інститутів і банків, яке у цілому використовує такі антиофшорні заходи: (1) американські громадяни зобов'язані декларувати інвестиції та доходи незалежно від країни їх походження; (2) вводиться обов'язковий доказ американськими компаніями факту неприховування ними доходів за допомогою офшорів; (3) використання офшору допускається лише за умови, якщо угода має істотну економічну (не податкову) доцільність і/або спрямована на розвиток бізнесу; (4) відносно іноземних держав і фінансових інститутів, що перешкоджають збору податків у американську скарбницю, вводяться санкції; (5) відміняється відстрочка сплати податку на прибуток американських корпорацій із закордонних джерел до репатріації цього прибутку; (6) розробляються заходи щодо зменшення мотивації компаній до переміщення активів за кордон.

Так, нині у США у разі виявлення незаконного офшорного рахунку його власник повинен заплатити штраф, який може становити до 150% від суми рахунку. Під час здійснення податкової амністії у 2009 р. для тих, хто добровільно «вийшов із тіні», цей штраф був скорочений до 20% від максимального річного балансу рахунку у попередні шість років, і вони були звільнені від карного переслідування. У 2012 р. у США було оголошено про нову безстрокову програму амністії, згідно з якою платники податків змогли добровільно розкрити інформацію про раніше не оголошені ними рахунки й активи у банках, що перебувають за межами США. За умовами цієї амністії було дозволено сплатити штраф за ставкою 27,5% від мак-

симальної суми коштів, збережених на банківських рахунках, що розкриваються, за період починаючи з 2004 р., а для платників податків, чий недеklarований активи в іноземних банках раніше не перевищували 75 тис. дол., передбачена можливість зменшення розміру штрафних санкцій до 12,5%. За оцінками *IRS*, здійснені програми дали змогу залучити в бюджет США приблизно 4,4 млрд. дол. як додаткові податкові платежі і сплата штрафних санкцій 33 тис. американських платників податків [17].

Зі 100 компаній Великобританії з найбільшою капіталізацією, включених у лістинг Лондонської фондової біржі, лише дві не користуються послугами офшорів, інші мають більш 8 тис. дочірніх структур у світових офшорних юрисдикціях. Англійські території островів Джерсі, Гернси і Мен мають статус податкових гаваней уже декілька століть. Згідно з наявними розрахунками, щорічні податкові збитки країни в результаті використання офшорів становлять приблизно 18,5 млн ф. ст., із них 11,5 млн ф. ст. зумовлені легальною оптимізацією податкових виплат, інші 7 млн ф. ст. – це недоотримані доходи держави в результаті незаконного ухиляння від сплати податків. Як засіб боротьби з фінансовими порушеннями в офшорах використовуються, насамперед, угоди про обмін податковими даними. У 2012 р. у Великобританії були прийняті нові Загальні правила проти фінансових зловживань – *General Anti-Avoidance Rules (GAAR)*, які вимагають розрізняти відповідальне податкове планування і агресивне ухиляння від сплати податків. Водночас Великобританія, прагнучи створити привабливі альтернативи офшорам, поліпшує податковий режим для бізнесу: з 2011 р. ставка корпоративного податку для великих компаній зменшилася з 28% до 26% і становить у 2019 р. 23% (для малого бізнесу ставка зменшиться з 21% до 20%). При цьому механізм переслідування осіб із незадекларованими капіталами і доходами у офшорах дає змогу «добровільно» урегулювати податкові претензії – або одноразово (шляхом одноразової сплати податку *windfall tax*), або поступово за повного розкриття банківської інформації [18]. Метою *Criminal Finances Act 2017*, що набрав чинності з 01.10.2017 у Великобританії, є обмеження можливостей використання незаконно заробленого прибутку, а також прибутку, отриманого за рахунок незаконної економії на сплаті/несплаті податків на основі нових повноважень за запитом будь-якої інформації державними органами щодо природи, розміру і складу активів, банківських рахунків та інших даних про добробут фізичних осіб (без можливості збереження конфіденційності). При цьому кошти та активи можуть бути як заморожені на період фінансового розслідування у разі наявності «обґрунтованих підозр» у порушеннях, так і конфісковані на користь держави. Відповідальність поширюється також на осіб, які сприяли здійсненню злочину або ж не повідомили про факт злочину, що відбувся.

У країнах ЄС проблема офшоризації економіки менш гостра порівняно з країнами англосаксонської моделі капіталізму, оскільки більшість європейських компаній має справу з так званими «м'якими» (Кіпр і Гібралтар) та «білими» (інакше кажучи, респектабельними) офшорами (Люксембург і Мальта). Більш актуальною для країн континентальної Європи є проблема витоку капіталів приватних осіб через офшори. Так, Німеччина, будучи світовим лідером за кількістю УЗПО, активно примушує офшорні юрисдикції до укладання угод про обмін податковою інформацією. Починаючи з 1992 р. пряме застереження про можливість застосування правил КІК незалежно від укладених УЗПО зафіксоване у Законі про оподаткування іноземних транзакцій (*Foreign Transaction Taxation Act*) [19],

із 2017 р. у Німеччині набув чинності новий закон про протидію відмиванню грошей, який є частиною плану з упровадження Європейської директиви по протидії відмиванню грошей (*EU Directive 2015/849*), відповідно до якого створюється реєстр бенефіціарного володіння. Усі компанії, їхні юридичні представники (включаючи КІК) та акціонери, що зареєстровані у країні, повинні збирати, зберігати і надавати до загального реєстру інформацію про своїх бенефіціарних власників. Щодо останніх діє зобов'язання із забезпечення прозорості і доступності інформації про власників, а недотримання нового законодавства передбачає штрафи: (1) за ненадання інформації (нормативне порушення) – адміністративний штраф у розмірі 100 тис. євро; (2) за повторне або систематичне порушення вимог по наданню інформації – штраф до 1 млн євро або подвійна сума матеріальної вигоди, отриманої у результаті недотримання вимог [20; 21]. До юридичних осіб належать різні форми компанії і організацій, зокрема: акціонерні корпорації, ТОВ, акціонерні товариства відкритого типу, фонди з правоздатністю, асоціації, кооперативи, партнерства та трасти. Також кінцевим власником або бенефіціаром вважається особа, що має контроль через угоду акціонерів або право призначати більшість представників вищого керівництва (у т. ч. топ-менеджерів, членів правління або інших законних представників). Нині створений реєстр є офіційною електронною системою з відкритим публічним доступом, до якої компанії й організації надають дані про бенефіціарів. Одержувачами даних про бенефіціарів німецьких компаній можуть бути: а) окремі державні органи (наприклад, органи нагляду і прокуратури); б) особи, які зобов'язані ідентифікувати свого партнера за контрактом, відповідно до законодавства Німеччини про боротьбу з відмиванням грошей; в) будь-які особи, які зможуть довести наявність «законної зацікавленості» у доступі до даного реєстру (наприклад, журналісти, ЗМІ і т. п.) [22].

У Франції відсутнє спеціальне законодавство про банківську таємницю, тому банки щомісяця повідомляють за запитами податкових органів про факти відкриття і закриття рахунків, суми отриманих відсотків і доходів від капіталу та будь-яку іншу інформацію (податкова служба веде централізовану базу даних про всі відкриті рахунки). Водночас Італія, незважаючи на детальне офіційне законодавство, «лідир» у ЄС як за часткою тіньової економіки у ВВП, так і за масштабами нелегального вивозу капіталу, що значною мірою визначається станом фінансової дисципліни в економіці країни [23]. У деяких країнах ЄС підвищені ставки вже застосовуються: у Чехії і Португалії під час виплат роялті на офшор із «сірого» списку необхідно сплатити до бюджету 35%, під час виплат на компанію з «білого» списку – 15% у Чехії і 25% у Португалії; у Латвії податок під час виплат роялті і дивідендів на компанію із «сірого» списку становить 15%, а в Іспанії введено 3%-й додатковий податок під час оформлення нерухомості на офшорні компанії [24].

Окремі країни ЄС ведуть боротьбу з офшорами через інститут податкових амністій. Наприклад, в Італії були проведені дві податкові амністії. Перша охоплювала період 2003–2014 рр., і під неї підпадали банківські рахунки, активи і кошти у сейфах, що належать італійським податковим резидентам. Платникам податків гарантувалося звільнення від карної відповідальності, однак не звільнення від адміністративної відповідальності за умови сплати певної суми податку в бюджет Італії. У рамках даного етапу амністії фізичними і юридичними особами було подано 130 тис. декларацій, повернення податків у бюджет становило приблизно 4 млрд євро,

а сума задекларованого доходу – 60 млрд дол. США. У 2016–2017 рр. уряд Італії провів другий раунд амністії, основними відмінностями якої були сплата повної суми податку, скорочення штрафів до 50% за дотримання певних умов щодо переказу активів, можливість самостійної оцінки податкових зобов'язань (якщо вона не буде оскаржена податковими органами). Паралельно з італійцями у 2016–2017 рр. власну податкову амністію здійснила Греція, під яку підпадали всі раніше незадекларовані активи, і за аналогією з Італією надавалося звільнення від карної відповідальності, а також зменшувався рівень адміністративної відповідальності за несплату податків. При цьому ставка податку, що підлягає сплаті, залежала від року виникнення податкового зобов'язання: чим «старше» зобов'язання (а заявити можна було за період починаючи з 2001 р.), тим вище ставка. Відповідно до доступної інформації, було надано приблизно 100 тис. добровільних декларацій, а доплата податків у грецький бюджет становила 600 млн євро [25].

Законодавство Японії досить позитивно сприймає відток капіталу в офшори, оскільки, на думку влади, це є неминучий і навіть необхідний аспект глобалізації японського підприємництва: перенесення виробничих і збутових операцій за кордон стимулює розроблення нових технологій і діяльність зі створення нових експортних ресурсів. Воно розглядає офшори не як засіб оптимізації податків, а як операційну базу для обслуговування міжнародної мережі іноземних клієнтів, випуску цінних паперів, скуповування активів, злиттів і поглинань, організації аутсорсингу, а також для валютних операцій за кордоном. Звідси, специфіка японського регулювання офшорів: стимулювати вивіз капіталу за кордон, не допускаючи вільного руху фінансових потоків з офшорних зон у Японію. Для фізичних осіб – резидентів доступ на офшорний ринок практично закритий, а для юридичних осіб установлено особливі процедури. В інструмент контролю над тим, щоб переведені грошові суми не були одержані резидентами, перетворилася законодавча директива, згідно з якою з рахунків в офшорних банках можна переводити на ринок Японії не більше 5% активів на день, при цьому офшорні банки повинні надавати податківцям плани використання коштів цих рахунків нерезидентів. За тим, щоб офшори не використовувалися для фінансових махінацій, стежить Агентство фінансових послуг, що здійснює моніторинг діяльності всіх приватних фінансових установ Японії [26].

Навіть за умови надзвичайно високих податків рівень офшоризації бізнесу у Скандинавському регіоні та ухилання від оподаткування окремими індивідами є найнижчим у світі. Так, якщо загальна сума виведених в офшори капіталів становить близько 10% світового ВВП, то за географічною ознакою регіонами їх походження є Перська затока (близько 60% загального обсягу), країни континентальної Європи (15%) і лише 0,01% припадає на країни Скандинавського регіону. Даний факт пояснюється надзвичайно високим рівнем соціальної відповідальності, сформованою стабільністю економічного розвитку та впевненістю в належному рівні гарантованого державою соціального захисту. Практика застосування поширеного в окремих країнах податку на багатство (*wealth tax*) довела його низьку ефективність у результаті його незначної частки в сукупній доходній частині від оподаткування та побічних наслідків його впровадження (зменшення бізнес-активності, скорочення кількості робочих місць і т. п.). Натомість серед країн ЄС набуває подальшого поширення практика впровадження т. зв. дуальної системи оподаткування – подвійного податку на прибуток (*DIT – dual*

income tax), властивій скандинавській моделі соціальної економіки. В основі даної системи лежить використання показника «сукупного доходу», що визначається як чистий приріст персонального багатства платника податку протягом звітного періоду оподаткування (забезпечує горизонтальну соціальну справедливість системи оподаткування та вертикальну соціальну справедливість шляхом градації сукупного доходу на різних рівнях).

Висновки. В останні роки деофшоризація економіки стала особливо актуальною, оскільки це викликано як внутрішніми, так і зовнішніми причинами сучасної глобалізації світового господарства. До внутрішніх причин належать: зростаюча загроза національній економічній безпеці з боку офшорної економіки; фінансове «знекровлення» бюджету в умовах серйозних ризиків зменшення його доходної частини; посилення суспільного неприйняття «офшорної аристократії», що одержує основні доходи у межах національних кордонів, а інвестує свої капітали за кордон. Зовнішні причини пов'язані з активізацією антиофшорної політики міжнародного співтовариства і закордонних офшорних юрисдикцій в умовах наслідків глобальної фінансової кризи та загострення боргових і бюджетних проблем країн, із підвищенням ролі моральних чинників під час формування економічної політики, включаючи спра-

ведливе оподаткування. Особливістю сучасного етапу деофшоризації є те, що більшість офшорних юрисдикцій добровільно вносить зміни у свої законодавства для підвищення прозорості власної діяльності та обміну інформацією з податковими органами зацікавлених країн. Так, нині провідними офшорними юрисдикціями (Кайманові, Бермудські, Британські Віргінські острови, Гібралтар, острови Гернси, Джерсі і Мен) підписані угоди з Великобританією, Німеччиною, Францією, Італією та Іспанією (державами так званої групи G5) про автоматичний обмін податковою інформацією. У Швейцарії набув чинності закон «Про міжнародну адміністративну допомогу у податкових справах», який фактично анулює знамениту швейцарську банківську таємницю і дає змогу іноземним податковим представникам направляти запити швейцарській владі щодо банківських рахунків іноземців, що намагалися уникнути оподаткування на власній території. Здійснюється масштабне антиофшорне розслідування, ініційоване Міжнародним консорціумом журналістських розслідувань (*International Consortium of Investigative Journalists, ICIJ*), який викладає в Інтернет інформацію про майже 130 тис. офшорних компаній і трастів із понад 170 юрисдикцій (обсяг понад 2,5 млн. документів, що містять відомості про власників офшорних рахунків), що одержала назву offshore leaks.

Список використаних джерел:

1. OECD releases full version of global standard for automatic exchange of information. URL: <http://www.oecd.org/tax/oecd-releases-full-version-of-global-standard-for-automatic-exchange-of-information.htm> (дата звернення: 19.03.2019).
2. ОЭСР. Официальная страница Глобального форума по транспарентности и обмену информацией для налоговых целей в сети Интернет. URL: <http://www.oecd.org/tax/transparency/> (дата звернення: 07.04.2019).
3. Mizruchi M.S., Fein L.C. The social construction of organizational knowledge: A study of the uses of coercive, mimetic, and normative isomorphism. *Administrative Science Quarterly*. 1999. № 33. P. 194–210.
4. Buchko A. Institutionalization, Coercive Isomorphism, and the Homogeneity of Strategy. *Advances in Business Research*. 2011. № 1. P. 27–45.
5. Bondy K. Isomorphism in the Practice of Corporate Social Responsibility: Evidence of an Institution and its Decline. University of Bath School of Management, Working Paper Series 2009.10. January 15, 39 p. URL: <http://www.bath.ac.uk/management/research/pdf/2009-10.pdf> (дата звернення: 12.04.2019).
6. Weber M. The Theory of Social and Economic Organization / ed. by T. Parsons. N.Y. : Free Press, 2012. 440 p.
7. Милоголов Н.С., Пинская М.Р. Правила налогообложения контролируемых иностранных компаний: сравнительный анализ. *Финансовый журнал*. 2014. № 4(22). С. 33–40.
8. Дышеков А.Х. Правило «контролируемой иностранной организации» как новый способ противодействия международному уклонению от уплаты налогов. *Путь науки*. 2016. № 12(34). С. 104–106.
9. Королева А. Деофшоризация по-американски. URL: <http://expert.ru/2014/05/30/deofshorizatsiya-po-amerikanski/> (дата звернення: 07.04.2019).
10. Офшоры в глобальной экономике: мировой опыт и российские реалии. Финальный документ ситуационного анализа ЦСА РАН. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/1962493> (дата звернення: 07.04.2019).
11. Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA). URL: <https://www.treasury.gov/resource-center/tax-policy/treaties/Pages/FATCA.aspx> (дата звернення: 19.03.2019).
12. The President's Framework for Business Tax Reform: An Update. A Joint Report by The White House and the Department of the Treasury April 2016. URL: <https://www.treasury.gov/resource-center/tax-policy/Documents/The-Presidents-Framework-for-Business-Tax-Reform-An-Update-04-04-2016.pdf> (дата звернення: 12.04.2019).
13. Bank Secrecy Act, Anti-Money Laundering, and Office of Foreign Assets Control. Bank Secrecy Act (12-04). URL: <https://www.fdic.gov/regulations/safety/manual/section8-1.pdf> (дата звернення: 12.04.2019).
14. Money Laundering Control Act. Public Law 99-570. 1986. URL: https://www.ffiic.gov/bsa_aml_infobase/documents/regulations/ml_control_1986.pdf (дата звернення: 21.04.2019).
15. Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism – USA PATRIOT Act. Public Law 107–56–OCT. 26, 2001. URL: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf> (дата звернення: 21.04.2019).
16. Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA) // Publication 5118, Catalog Number 65265H Department of the Treasury Internal Revenue Service, Rev. 12-2013. URL: http://www.vsv-asg.ch/uploads/file/interessenvertretung/2014/20140115_fatca-user-guide.pdf (дата звернення: 19.03.2019).
17. Очередная налоговая амнистия в США. URL: <http://www.taxru.com/blog/2012-01-13-5202> (дата звернення: 19.03.2019).
18. Overview General Anti-Avoidance Rule. URL: http://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2017/11/2017TB_08_GAARs_D3_1_Role-of-GAAR.pdf (дата звернення: 19.03.2019).
19. Lampert S., Bittermann J-N., Harms B. The CFC Regime in Germany *European Tax Studies*. 2013–2014. № 20. P. 20–33.
20. Weiss M. Recent Developments in the German Tax Treatment of Cfc's. *IBFD Journal of European Taxation*. September 2015. P. 439–444.

21. Ruf M., Schindler D. Debt shifting and thin-capitalization rules - German experience and alternative approaches. *Nordic Tax Journal*. 2015. № 1. P. 17–33.
22. Deloitte. German Tax and Legal News. 2019. The Transparency Register – Latest Developments Due to the 5th EU Anti-Money Laundering Directive. URL: <https://www.deloitte-tax-news.de/german-tax-legal-news/the-transparency-register-latest-developments-due-to-the-5th-eu-anti-money-laundering-directive.html> (дата звернення: 07.04.2019).
23. Picciotto S. Tackling Tax Havens and Offshore Finance. Seminar on Money Laundering, Tax Evasion and Financial Regulation. URL: <http://www.tni.org/crimedocs/picciotto.pdf> (дата звернення: 21.04.2019).
24. Водчиц Д. Евросоюз воюет с офшорами. Как меняются правила игры для бизнеса. URL: <http://www.forbes.ru/biznes/354465-evrosouz-vouet-s-ofshoram-kak-menyayutsya-pravila-igry-dlya-biznesa> (дата звернення: 24.04.2019).
25. Шапраева И. Закат эпохи офшоров. Как страны борются с оптимизацией налогообложения. URL: <http://www.forbes.ru/finansy-i-investicii/356297-zakat-epohi-ofshorov-kak-strany-boryutsya-s-optimizaciey> (дата звернення: 06.05.2019).
26. Japanese money in offshore tax havens could solve a lot of problems at home – Japan Today, May 3, 2016. URL: <https://japantoday.com/category/features/kuchikomi/japanese-money-in-offshore-tax-havens-could-solve-a-lot-of-problems-at-home> (дата звернення: 06.05.2019).

НАЦИОНАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ БОРЬБЫ С УКЛОНЕНИЕМ ОТ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ЧЕРЕЗ ОФШОРНЫЕ ЮРИСДИКЦИИ В СТРАНАХ ОЭСР

Аннотация. В статье проведен анализ современных национальных фискально-налоговых систем стран ОЭСР в контексте различий территориального и резидентского подходов к налогообложению в условиях усиления глобализации мировой экономики. Рассмотрены особенности регулирования деятельности офшорных субъектов путем сужения каналов трансграничной миграции налоговых доходов и оттока капиталов на современном этапе развития постиндустриальной экономики. Исследованы подходы международных организаций (МВФ, ФАТФ, ОЭСР) к либерализации движения капитала и характеристик его современных форм, мотивов и экономических эффектов. Определены уровни развития национальных налогово-финансовых инструментов отдельных стран ОЭСР на основе методологических и нормативных подходов к определению баланса между либерализацией национальных рынков капитала и системными финансовыми рисками, между оптимизацией экономического инструментария по контролю налогообложения резидентов и привлечением иностранных инвесторов и собственников капитала. Проанализирована имплементация концепции контролируемых иностранных компаний в национальные законодательства в связи с объективной необходимостью ликвидации отрицательных последствий использования бизнесом офшорных схем в странах ОЭСР. Определено, что эффективность существующих двухсторонних соглашений по избежанию двойного налогообложения с офшорными юрисдикциями возможна только при условии соблюдения критериев ОЭСР, касающихся информационной прозрачности офшорных территорий. Определены причины активизации антиофшорных политик стран ОЭСР: возрастающая угроза для национальной экономической безопасности со стороны офшорной экономики и финансовая «обескровленность» бюджета в условиях серьезных рисков уменьшения его доходной части.

Ключевые слова: офшор, офшоризация экономики, антиофшорная политика, минимизация налогообложения, соглашение по избежанию двойного налогообложения, деофшоризация.

NATIONAL MECHANISMS OF FIGHT AGAINST TAX EVASION THROUGH OFFSHORE JURISDICTION IN OECD COUNTRIES

Summary. The article analyzes the current national fiscal and tax systems of OECD countries in the context of differences in the territorial and resident approaches to taxation in conditions of increasing globalization of the world economy. The features of regulating the activities of offshore entities by narrowing the channels of cross-border migration of tax revenues and capital outflows at the present stage of development of the post-industrial economy are considered. The approaches of international organizations (IMF, FATF, OECD) to the liberalization of capital movements and the characteristics of its modern forms, motives and economic effects are studied. The levels of development of national tax and financial instruments of individual OECD countries were determined on the basis of methodological and regulatory approaches to determining the balance between liberalization of national capital markets and systemic financial risks, between optimizing the economic tools for controlling taxation of residents and attracting foreign investors and capital owners. The article analyzes the implementation of the concept of controlled foreign companies into national legislation in connection with the objective need to eliminate the negative consequences of using business offshore schemes in OECD countries. It was determined that the effectiveness of existing bilateral agreements on the avoidance of double taxation with offshore jurisdictions is possible only if the OECD criteria for informational transparency of offshore territories are met. The reasons for the intensification of anti-offshore policies of OECD countries are identified: an increasing threat to national economic security from the offshore economy and the financial "blood drainage" of the budget in conditions of serious risks of reducing its revenue side. It is proved that, firstly, a feature of the current stage of de-offshorization is that most offshore jurisdictions voluntarily make changes in their legislation to increase the transparency of their own activities and exchange information with the tax authorities of the countries concerned. Secondly, the increasing role of international regulators in the use of offshore schemes by businesses occurs in parallel with large-scale anti-offshore investigations by international independent organizations and foundations.

Key words: offshore, offshorization of economy, anti-offshore policy, minimization of the taxation, double taxation treaties, de-offshorization.